

UDC 050.488(477.85)“193”Ч-492

doi: <https://doi.org/10.15330/clid.3.1.13-24>

**НЕВЖЕ ТАКА ДАЛЕКА І НЕРЕАЛІСТИЧНА?
ТЕМА ГОЛОДОМОРУ
НА СТОРІНКАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДИТЯЧОГО ЧАСОПИСУ
1930-Х РОКІВ “УКРАЇНСЬКА ЛАСТІВКА”**

**IS IT TRULY SO DISTANT AND UNREALISTIC? THE HOLODOMOR
THEME ON THE PAGES OF THE 1930S CHERNIVTSI CHILDREN’S
MAGAZINE *UKRAINSKA LASTIVKA***

Лідія Ковалець

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3022-522X>

Abstract. The article is primarily dedicated to the coverage of the 1932–1933 Holodomor theme on the pages of the Chernivtsi children’s monthly magazine *Ukrainska Lastivka* (1933–1940). It also addresses the issues regarding the choice of reading materials for today’s youth and their ambiguous reactions to complex and chronologically distant topics such as this one.

It is emphasized that the “Ukrainska Shkola” (Ukrainian School) society, which published *Lastivka* during the Romanian occupation of the region, deliberately chose a tactic of “cultural reservation”. This society significantly contributed to the formation of the Ukrainian identity among young Bukovinians and the promotion of the idea of national unity (sobornist). To achieve this, every issue of the magazine featured stories about Ukraine’s history and culture, including literature, works by writers from across all Ukrainian territories, and accessible reports on the repressions of the Bolshevik regime. Consequently, publications about the Holodomor formed a crucial ideological and thematic group that fit organically into the magazine’s content.

The article examines each of these publications in terms of their content, genre, style, and suitability for children’s perception. These include the editorial note *A Terrible Time of Hardship in Ukraine* (1933), which appealed to children to help their peers suffering from famine in Soviet-controlled territories. The following year, *Lastivka* published what were likely the first literary works on this theme in children’s literature: the allegorical “fairy tale of our days” titled *The Fisherman and the Spirit of the Traitor* and the realistic short story *The Spikes of Grain*. These works not only addressed the Holodomor but also condemned collaborationism and the manipulative methods used by Bolsheviks against children. Using the principle of topical allusion, the article also analyzes a later publication of Ivan Franko’s poem *The Decree Against Hunger*, as well as distinct mentions of the Holodomor in a popular science essay dedicated to Mykhailo Hrushevsky and in the journalistic piece *Shevchenko’s Grave*.

The discussion of this “non-childish” topic proved to be harsh yet meaningful. Initially, children were informed; subsequently, through reading, they gained the opportunity to identify with the victims and mobilize their efforts to support others and educate themselves. In this way,

Lastivka consistently fostered an active life stance in its readers. This experience, along with the forgotten materials of the 1930s Chernivtsi children's magazine, is undoubtedly worthy of attention as a manifestation of national resistance.

Keywords: Holodomor of 1932–1933, *Ukrainska Lastivka* children's magazine, children's literature, children and their reading, literary work, journalism, national identity formation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ Й АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Осягаючи стан розвитку художньої літератури для підлітків, її відповідність теперішнім умовам українського видавничого ринку, одна з дослідниць у публікації, датованій 2014 роком, зауважила, що тільки тепер почали з'являтися у нас сучасні зразки такого письменства з національних та зарубіжних теренів, тоді як перехідна доба була позначена головно перевиданням класики. Власне, авторка принагідно дала зрозуміти, що класика, з її погляду, втрачає актуальність: “‘Гострі’ теми, що порушуються в таких творах, часто для сучасного підлітка є дуже далекими та нереалістичними” (Стецюк, 2014, с. 184). Для підкріплення думки й відбулось апелювання до теми Голодомору, яка, мовляв, “є складною і такою, що спонукає до переживань та роздумів”; а позаяк, крім іншого, “вона є віддаленою у часі”, то й “перегороджується нашаруваннями потреб та пріоритетів людей різної доби” (Стецюк, 2014, с. 184).

Комплекс цих міркувань, як і явищ, котрі стоять за ними, мусив би бути об'єктом окремого ширшого обговорення. Наразі ж звернемо увагу, що тут, як видається, під сумнів поставлено роль класики, як і спроможність підліткової аудиторії, не те що дітей молодшого та середнього шкільного віку, пізнавати (зокрема й через літературу) давніші, в т. ч. й трагічні сторінки національної історії; власне, під питанням виявляється сама здатність дітей співпереживати й культивувати в собі таку рису як провідну. Що ж до хронологічної дистанції, “потреб та пріоритетів”, то вони хтозна чи мали би бути перепорою для зустрічей сьогочасної дитини із психологічно складним матеріалом, бо, виправдовуючи у подібний спосіб наші прорахунки в розвитку читацького потенціалу дітей, ризикуємо втратити надто багато. З іншого боку, чи не деструктивні підходи до самої організації навчання та й проблеми дитячого читання, його змісту й ідейного, духовно-емоційного наповнення вплинули на те, що достатньо розвинуту в українському письменстві тему Голодомору вилучено зі шкільної програми, точніше, віднесено на її периферію – в розділ “Для додаткового читання”. Йдеться про літературні здобутки світового рівня – романи-хроніки У. Самчука “Марія” та В. Барки “Жовтий князь”. А що їх заступило? Цитована дослідниця так відповіла на це питання: “Сьогодні українська ‘сутінкова’ читацька аудиторія захоплюється “Голодними іграми” (“Країна мрій”) – сатиричним романом-антиутопією американської

письменниці Сюзанни Коллінз про шістнадцятирічну Катніс Евердін, яка змушена брати участь у так званих Голодних іграх на виживання” (Стецюк, 2014, с. 192).

Отак манливі комерційні проекти про вигадане, чуже, але вбране у фальшиву позлітку, зі свого боку відтісняють питоме, а це значно побільшує рівень викликів для теперішнього суспільства, як побільшує відповідальність дорослих. Навіть у час страшних випробувань російською агресією воно, українське суспільство, вже знає про голод не стільки з утопій Коллінз, скільки з живої реальності та власного досвіду. Тим паче, що наша культурна та історична пам’ять, національна література теж акумулюють цей досвід, якому судилось істотно сприяти формуванню духу загальнонаціонального спротиву. Місце дітей у цій парадигмі надзвичайно важливе. І велику рацію в цьому контексті має Т. Качак, мовлячи про особливості випробування наших юних сучасників танатичними мотивами в літературі й те, в якій формі ці випробування ефективні: “Говорити з дітьми треба про все, правильно підбравши форму, тон, ракурси, стиль розмови” (Качак, 2018, с. 85).

Загалом тема Голодомору 1932–1933 років у літературознавчому дискурсі останніх десятиліть заявлена чималою кількістю праць: маємо на увазі роботи Т. Конончук (Конончук, 2004) , М. Кудрявцева (Кудрявцев, 1999), В. Марка (Марко, 1997), Н. Тимощук (Тимощук, 2006) та інших дослідників. Увагою охоплено діаспорне письменство й письменство материкове, різне в тематичному, жанрово-стильовому планах, однак суголосьне між собою гуманістичним пафосом: голодомор представлено як складний психологічний, історико-соціальний феномен, виразне художнє застереження людства щодо неповторення подібного.

Між тим нині важливо виявляти й інші маловідомі, ото ж іще не залучені до розгляду пласти такого матеріалу, тим паче, якщо вони були розраховані на дітей: так є нагода пізнати досвід відповідної розмови з ними в наших попередників. Зрозуміло, що в Україні 1930-х років говорити вголос про Голодомор, злодіяння радянської влади можна було хіба в Галичині, на Буковині чи Закарпатті. І публікації в чернівецькому дитячому журналі “Українська ластівка”, який виходив за окупації краю королівською Румунією в 1933–1940 роках зусиллями товариства “Українська школа”, дають вагомий привід для свого скрупульозного вивчення в аспекті й теми Голодомору, як і для розуміння конкретного часопису як унікальної форми культурницького спротиву етноцидові. “Ластівка” ж бо справді активно торкалася тем, які формально ніби й не мали би фігурувати в дитячому виданні (масові репресії з боку більшовицького режиму, знищення цілих суспільних верств тощо) (див.: Ковалець, 2025). Проте вони, ці теми, схоже, не вважались ані видавцями, ні читацьким загалом далекими і нереалістичними, радше навпаки.

МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отож спробуємо проаналізувати ті матеріали часопису “Українська ластівка”, в яких фігурує тема Голодомору, з тим, щоб з’ясувати їхню жанрово-стильову специфіку, змістове наповнення, відповідність такої складної проблематики екзистенційного, ідеологічного, гуманітарного порядку особливостям дитячої аудиторії. Це у свою чергу дасть змогу поглибленого вивчення медійного дискурсу Голодомору в його ранніх фіксаціях, а також допоможе краще збагнути особливості його теперішньої рецепції. Методи, якими оперуватимемо, – герменевтичний, культурно-історичний, структурно-семантичний.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чернівецький журнал “Українська ластівка” справді був яскравим явищем національно-культурницького спротиву. Позбавлена підтримки Бухареста, скорочена в можливостях, притиснута цензурою, редакційна колегія свідомо обрала тактику культурного резервату задля того, щоб через журнал зберігалась і передавалась юному поколінню рідна українська мова, формувалась національна ідентичність дитини, пропагувалась загальноукраїнська соборність. Задля цього по суті в кожному числі журналу розповідалось про Україну, її історію та культуру, зокрема й літературу, вміщувались художні твори письменників із загальноукраїнського терену, щиро співчувалось тоді, коли йшлося про репресії з боку більшовицького режиму. Саме в цьому контексті й постала розмова з малими буковинцями та їхніми батьками про трагедію на підрадянській Україні, тим паче, що відповідальний редактор часопису Антін Кирилів очолив створений у липні 1933 року при Українському Народному Домі Чернівців комітет допомоги тим, хто тяжко голодував по інший бік державного кордону. Тож не дивно, що про Голодомор було повідомлено й читацькі кола, його одразу ж було представлено редакцією не лише як гуманітарну катастрофу, а й як частину системного знищення українства. Не дивно, що в умовах цензурного тиску видавці вдавались до інакомовлення, алегорії, криптонімів, як і до підбору класичних текстів за принципом актуальної алюзії.

Жодна з виявлених публікацій на обговорювану тему не була випадковою – разом вони складають у “Ластівці” один ідейно та хронологічно послідовний комплекс. Перша реакція (1933) виявилась інформаційною заміткою із закликом про допомогу. А вже наступного, 1934 року, публікуються два художніх твори: алегорична казка і реалістичне оповідання, кожне з яких розробляє тему у своєму жанровому ключі. 1935 року з’являються нарис про Михайла Грушевського зі згадкою про Голодомор і стаття “Могила Шевченка” – науково-популярний та публіцистичний матеріали. Паралельно вміщується

Франків “Указ проти голоду” – зразок класичної алюзії. Отож, упродовж 1933–1935 років редакційна колегія системно й послідовно поверталась до теми, фактично щоразу обираючи новий жанровий формат, нову оповідну стратегію. І жодного разу упродовж подачі цього корпусу матеріалів редакція не вдалась до замовчування, пом’якшення або ж евфемізації теми: голод названий голодом, смерть – смертю, “московські кати” – своїм іменем. При цьому “алегоричний” підхід або взагалі відсутній (замітка “Страшне лихоліття”), або він поєднується з прямою ідентифікацією злочину (зачин “Рибалки і духа зрадника”). Це може свідчити про те, що румунська цензура стежила насамперед за лояльністю до власного режиму, тоді як критика радянської Росії була для неї більш-менш прийнятною або ж об’єктом неперіоритетним.

Як сказано, першою прямою публіцистичною реакцією виявилась замітка “Страшне лихоліття на Україні” (1933), вміщена в числах 7–8, – текст лаконічний, позбавлений будь-якої естетизації. “Нашу Неньку-Україну навістило страшне лихоліття. Великі й малі гинуть з голоду, бо всякі дорібки забирають з України московські кати, большевики. Такого страшного голоду ще не було на Україні від світової війни” ([Б. п.], 1933, с. 30).

Наведена цитата фіксує одразу кілька принципових смислових “точок”: явище іменується “лихоліттям”, що вже само собою передбачає його кваліфікацію як масштабної катастрофи; чітко вказано суб’єкт злочину – це “московські кати, большевики”, тобто чужинецька загарбницька влада; встановлюється порівняльна ретроспектива (згадка про те, що навіть Перша світова війна не спричинила такого голоду). Отже, мова йде про явище, що виходить за межі звичної воєнної трагедії і набуває рис безпрецедентного.

Інша частина тексту так само дуже важлива, адже редакція звертається до “любих діточок” із закликом робити збірки і слати пожертви на адресу чернівецького комітету допомоги голодуючим – “щоб рятувати від голодової смерті наших нещасних братів” ([Б. п.], 1933, с. 30). Так дитина долучалась до загальної акції не лише як пасивний реципієнт, а як повноправний учасник порятунку рідних людей: журнал указав адресу скарбника комітету п. А. Гриника в Чернівцях та пообіцяв надрукувати імена жертводавців. Чи то охочих не знайшлося (читацька аудиторія українського часопису була, мабуть, не дуже маєтна), чи з якоїсь іншої причини, але обіцяні списки не оприлюднювались.

У жанровому плані текст виявився поєднанням інформаційної замітки й апелятивного звернення: два абзаци фіксують факт страшного лихоліття, третій спонукає до дії. Характерною є заувага: “для таких же діточок, як Ви”. Інакше кажучи, малі буковинці залучаються до порятунку своїх ровесників на підрадянській Україні через ідентифікацію з ними. І це суттєвий педагогічний прийом: трагедія таким чином постає як близька й особиста, а не абстрактна.

Наступного, 1934 року, тема Голодомору постала в кардинально іншій жанровій проєкції. У числі 3-му з’явилась “Казка наших днів” під назвою

“Рибалка і дух зрадника” за підписом “Вуйко Славко”, “родинним” і до певної міри конспіративним (Вуйко Славко, 1934b, с. 7–9). Підзаголовок парадоксально поєднав “казку” і сьогодення – вже в такому означенні жанру було закладено авторську настанову: казковий код слугував для осмислення реальності.

Та й зачином твору засвідчувався принциповий відступ від казкової традиції, уникнення ініціальних формул типу “був собі”, “давним-давно”. Натомість автор відразу занурює читача в контекст реального злочину: “Страшне нещастя постигло наші українські землі, що дісталися під московсько-большевицьке ярмо. Москалі забрали від наших селян землю і вивозять весь хліб і худобу з України в Московщину, так що на урожайних землях України запанував голод і мільйони українців погинули від тяжкої голодової смерті” (Вуйко Славко, 1934b, с. 7).

У такому зачині акумулювалась концепція Голодомору: штучність його характеру (вивезення зерна), причетність до цього окупаційного режиму, масштабність жертв. Далі розгортається власне казковий сюжет: бідний рибалка, позбавлений більшовиками всього майна і змушений крадькома виходити на нічну рибалку (навіть це заборонено), виловлює збанок, у якому замкнено дух полковника-зрадника Носа – того самого, хто в часи Мазепи видав таємний хід до Батурина. Дух пропонує рибалці багатство в обмін на нову зраду. Рибалка удає себе радісним, натомість хитрістю заганяє духа назад у збанок і кидає його у Дніпро з промовистою реплікою: “Волю згинути в нужді і в голоді з цілою родиною, як жити в багатстві і розкошах у тім часі, як мій рідний Край гине в московських кайданах!” (Вуйко Славко, 1934b, с. 9).

Фінал твору зумисне позбавлений казкової природи: рибалка “вернув голодний, без жадної рибки, до своєї голодної сім’ї” (Вуйко Славко, 1934b, с. 9). Це антиказковий фінал, фінал без *happy end* – засіб, яким автор недвозначно сигналізував юним читачам про те, що реальність не підпорядковується законам казки. Голод справді не зникає від морального вибору героя, але цей вибір є умовою збереження його людської та національної гідності.

З погляду жанрової поетики, “Рибалка і дух зрадника” є новітньою авторською казкою з алегоричним змістом: казковий сюжет виконує тут функцію алегоричного “контейнера”, в якому зберігаються й передаються у “нецензурованому” вигляді ідеї, прямий виклад яких міг складати ризик для видання.

У числі 8-му за 1934 рік той самий автор – Вуйко Славко – подав своє оповідання “Колоски”, що виявилось єдиним у контенті “Ластівки” твором, де Голодомор зображений зсередини – очима дитини, яка перебуває в самому епіцентрі подій (Вуйко Славко, 1934a, с. 12–14). Першу частину оповідання побудовано на родинному діалозі хлопчика Петруся зі своєю мамою, яка пояснює йому справжній сенс того, що відбувається на підрадянській Україні.

В такий спосіб постає виразна, позбавлена метафоричних прикрас картина Голодомору: “Ти не видиш, які люде худі, мов скіпки, очи їм позападали, кости стирчать із тіла, а всі вони ледви ходять. А ми самі як тяжко бідуємо і їмо тільки юшку зі гнилих бураків” (Вуйко Славко, 1934а, с. 12]. Жорстока конкретика деталей (“юшка зі гнилих бураків”, “кости стирчать із тіла”) є нетиповою для дитячої прози 1930-х і свідчить про усвідомлену авторську настанову.

Загалом же події зосереджуються навколо постаті Семенка – однокласника Петруся, якого більшовицький “сількор” підбуриє доносити на батьків, котрі, щоби врятувати сім’ю, потай збирали колоски на колгоспному полі. Читачеві повідомляється про низку спокус: білий хліб, похвалу вчительки, обіцянки Семенкові винагороди. Отож хлопчик і доносить на власних батьків, за що їх вивозять на Соловки, тоді як дитина залишається сиротою і гине від докорів сумління. Паралельно зображений Петрусь: сам голодний, він відкидає пропозицію “сількора” і стає для читача носієм позитивного морального прикладу.

Важлива функція цього тексту – не просто констатація злочину радянського режиму, а й антипропагандистське застереження. Оповідання вчить дитину розпізнавати методи маніпуляції і спокуси, якими режим розкладав суспільство зсередини. Зокрема, примітка автора до слова “сількор” чітко пояснює: “Такі сількори – то звичайні большевицькі шпіони, що доносять до газет і до поліції на невинних людей” (Вуйко Славко 1934а, с. 12). Ця паратекстуальна структура виразно засвідчує й педагогічну настанову: невідоме слово потрібно не просто назвати, а й розкрити його соціально небезпечну природу.

Трагічна розв’язка – загибель Семенка після каральних побоїв і мук сумління – може справляти враження занадто жорсткої для дитячого читання. Однак у контексті “Ластівки” як видання, що не боялось говорити про “дорослі” теми дитячою мовою, ця жорсткість виглядає осмисленою: катарсис як основа трагічного фіналу закріплює в пам’яті читача вагомий моральний урок.

Окремої уваги заслуговує публікація в “Ластівці” поетичної легенди Івана Франка “Указ проти голоду” зі збірки “Мій Ізмарагд” (Франко, 1935, с. 3). Вибір цього тексту є виразним прикладом цензурно-обхідної стратегії видання: класичний твір отримує в 1935 році конкретну прив’язку до обставин, добре відомих читачам журналу. Сюжет вірша зводиться до того, що цар видає указ, згідно з яким, якщо в місті хтось умре від голоду, одного багача замкнуть у підземній тюрмі і заморять голодом: “Де один у місті вбогий / З голоду від нині вмере, / Там я багача одного / Взять велью – чи круть чи верть, / Голодом в тюрмі підземній / Заморю його на смерть”.

Мораль вірша – відповідальність можновладця за страждання підданих – у 1933–1935 роках сприймалась як очевидна алюзія на радянський режим, що

морив голодом власний народ, навмисне вивозячи зерно. При цьому використання Франкового тексту дозволяло уникнути прямої згадки, яка могла би привернути увагу румунської цензури. Редакція вдалась до методу “говоріння чужим голосом” – і цей метод виявився художньо бездоганим: авторитет Франка і досконалість вірша надавали йому статус “вічного” тексту, а не злободенної “агітки”.

Надрукований у числі 11-му “Української ластівки” за 1935 науково-популярний нарис Діда Хоми про Михайла Грушевського теж порушив тему Голодомору. Нарис виконаний у звичному для рубрики “перших сторінок” форматі біографічної розповіді, адаптованої до дитячого сприйняття. Однак у ньому з’являється надзвичайно важливий пасаж. “Того року Ви дізналися з “Ластівки”, який в Україні був голод, як наші люди умирали тисячами й мільйонами, коли тимчасом українське збіжжя москалі забирали на далеку північ, до своєї Московщини, щоб прогодувати ним своїх людей. Так згинуло найкращого цвіту українського народу шість мільйонів або й більше” (Дід Хома, 1935, с. 2).

Цитата ця є найбільш документально значущою в усьому корпусі матеріалів “Ластівки” на тему Голодомору. По-перше, автор покликається на попередні публікації журналу (“Ви дізналися з ‘Ластівки’ ”), підтверджуючи системність і тяглість інформування. По-друге, цифра “шість мільйонів або й більше” – попри неминучу тоді неточність відомостей – є вражаючою за своєю наближеністю до сучасних демографічних оцінок тодішніх людських втрат. Це свідчить про те, що редакція “Ластівки” мала доступ до неофіційної інформації – через мережі еміграції, пресу Галичини, контакти з буковинськими українцями, котрі у свою чергу мали зв’язки зі Сходом. Крім того, в нарисі Голодомор прямо вписаний у систему радянських репресій: “Багато з провідних українських людей, що бачили ту кривду, впізналися за нашими голодними братами. Їх люто карали за те москалі-більшевики, убивали, замикали до тюрми або й засилали...” (Дід Хома, 1935, с. 2). Отже, голод подається не як природне чи ситуативне лихо, а як елемент цілеспрямованого злочину проти українського народу, в якому каральна система була спрямована насамперед проти тих, хто намагався цей злочин зупинити або ж засвідчити. Постать Михайла Грушевського в цьому контексті стає не просто об’єктом біографічного нарису, а й свідченням складної долі українського інтелектуала в умовах радянської системи: закинутий до Москви, хворий, переслідуваний відповідними органами, він помер далеко від України – і цей факт прямо пов’язаний у тексті з Голодомором і репресіями. Так дитина отримувала не абстрактне знання про злочин, а конкретне людське обличчя жертви.

Тепер про публіцистичний матеріал “Могила Тараса Шевченка” (1935), вміщений у числі 3-му за підписом Вуйко Славко (Вуйко Славко, 1935, с. 3). Стаття виходить за межі шевченкознавчого нарису і набуває характеру публіцистичного реквієму по знищеній Україні. Автор використовує рамкову

структуру: образ поета, що спочиває в могилі й “чує” вісті з рідного краю, стає оповідною призмою, через яку можна говорити про поточні злочини.

Фрагмент, присвячений Голодоморові, є одним із найекспресивніших у всьому публіцистичному контенті “Ластівки”: “Україна закована в тяжкі кайдани й страшні рани покривають ціле її тіло. Населення заголуване, збідніле, виголожене, обезсилене... Діти-сироти, що їх батьки погинули від рук катів, блукають немов злочинці, з села до міста...” (Вуйко Славко, 1935, с. 3). Синтаксична організація тексту – короткі речення, нагромадження дієприкметників (“заголуване, збідніле, виголожене, обезсилене”), риторична градація – відповідає традиції адаптованого до публіцистичного жанру українського народного плачу-голосіння, Примітно, що тут, як і в нарисі про М. Грушевського, вжито не однину “голодомор”, а описові конструкції (“виголожене” населення, “гинуть” люди), що відповідає реальному стану речей.

Характерною є також присутність образу наймолодших громадян України як жертв репресій і голоду. Саме на них як об’єкт злочину автор звертає особливу увагу: “Дітей під’юджують наїздники проти рідних батьків і впоюють у них шкідливі большевицькі науки, щоб знищити Україну дотла...” (Вуйко Славко, с. 3). Ця думка ідейно перегукується з оповіданням “Колоски”, разом обидва тексти формують у “Ластівці” образ дитини як особливої мішені тоталітарного режиму.

Як бачиться – і це надзвичайно важливо – виховна концепція “Ластівки” загалом будувалась на принципі активного, а не пасивного ставлення дитини до дійсності. Це стосується і згаданих матеріалів: жоден із них не обмежився констатацією трагедії заради самої констатації. Замітка “Страшне лихоліття” закликала до збору коштів; казка “Рибалка і дух зрадника” утверджувала гідність відмови від колабораціонізму; оповідання “Колоски” застерігало дитину від маніпуляцій і виховувало здатність до розпізнавання ворожої пропаганди; нарис про М. Грушевського спонукав пам’ятати і шанувати достойників, краще розуміти пережите ними; “Могила Шевченка” давала змогу пізнати силу поетового заклику “Борітеся – поборете!”. Таким чином, спрацьовували одразу три взаємопов’язані виховні функції: інформативна (повідомлялось про факти), ідентифікаційна (стимулювалось відчуття єдності з жертвами як “нашими братами”) і мобілізаційна (юний читач наворачався до конкретних дій – від збирання коштів до формування своєрідного імунітету). Безумовно, таким чином журнал ставав для дітей своїм.

А про те, яке враження справляв він на читацьку аудиторію, свідчать відгуки тих, кому був адресований: їх зазвичай уміщували в рубриці “Переписка з нашими дорогими діточками-передплатниками”. Учителю і краєзнавцю Микола Гнеп згодом так підсумує ті загальні і свої власні враження від зустрічей із “Ластівкою”: “Справді був цей журнал для українських дітей усім: граматиною, читанкою, історією і літературою” (Гнеп, 1994, с. 28).

ВИСНОВКИ

Матеріали часопису “Українська ластівка”, присвячені Голодоморові 1932–1933 років, є унікальним явищем у контексті тогочасної україномовної дитячої преси та в історії української дитячої літератури загалом. Редакційна колегія журналу вперше ще на початку своєї діяльності в 1933 році відкрито і прямо повідомила свою аудиторію про факт масового голоду на підрадянській Україні, назвала його причини і суб’єкта злочину, закликала допомагати нещасним. У наступні роки тема послідовно розроблялась: пряма публіцистика поєднувалась із алегоричною казкою, реалістичним оповіданням, поетичною алюзією і науково-популярним малюнком. В усьому цьому корпусі текстів сформувалась доволі цілісна концепція Голодомору як спланованого злочину окупаційного режиму, а кількість жертв (“шість мільйонів або й більше”), зафіксована у виданні вже на початку 1930-х, зробила його одним із найраніших у часі медійних свідків катастрофи.

Зрештою, нами продемонстровано досвід того, як майже століття назад в умовах окупації освітня й літературна громадськість Чернівців організувала на сторінках дитячого часопису цю відверту і змістовну розмову з юною аудиторією на тему Голодомору. Досвід цей, безумовно, вартий уваги, бо він був виразним компонентом загальнонаціонального спротиву українців, не кажучи, що пов’язувався з проблематикою виховання в юного покоління його української національної ідентичності.

Перспективою подальших досліджень є порівняльне вивчення обговорюваного дискурсу в дитячій пресі ще й Галичини та Закарпаття, діаспорних видань 1930-х років, а також включення аналізованих текстів у широкий контекст студій із медійної та літературної рецепції Голодомору.

Conflict of interest: The authors declare no conflict of interest.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- [Б. п.]. (1933). Страшне лихоліття на Україні. *Українська ластівка*, 7–8, 30.
- Вуйко Славко. (1934a). Колоски. *Українська ластівка*. 8, 12–14.
- Вуйко Славко. (1934b). Рибалка і дух зрадника. *Українська ластівка*, 3, 7–9.
- Вуйко Славко. (1935). Могила Тараса Шевченка. *Українська ластівка*, 3, 3.
- Гнеп, М. (1994). Слово спогаду про “Ластівку” 1930-их років. *Ластівка*, 4, 28–29.
- Дід Хома. (1935). Михайло Грушевський. *Українська ластівка*, 11, 2–3.
- Качак, Т. (2018). *Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХ ст.* Академвидав.
- Ковалець, Л. (2025). Чернівецький дитячий журнал “Українська ластівка” 1933–1940 років як зреалізований національно-культурний проєкт. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Історія*, 1, 75–85. <https://doi.org/10.31861/hj2025.61.75-85>
- Конончук, Т. (2004). *На вічну пам’ять: українська культура про 1932–1933 роки в Україні.* Твім-інтер. 51.

- Кудрявцев, М. (1999). Холокост-33 в художніх інтерпретаціях. *Дивослово*, 9, 7–10.
- Марко, В. (1997). І зойкнуло слово... Голод і література. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 11, 22–32.
- Стецюк, К. (2014). Художня література для підлітків на українському видавничому ринку: пропозиція і вимоги сучасності. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*, 6, 180–195.
- Тимошук, Н. (2006). *Антитоталітарний дискурс української прози ХХ століття: проблематика голодомору та особливості її художньої реалізації*. [Автореф. дис. канд. філолог. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].
- Франко, І. (1935). Указ проти голоду. *Українська ластівка*, 3, 3.

REFERENCES

- [В. р.]. (1933). Strashne lykholittia na Ukraini [A terrible time of hardship in Ukraine]. *Ukrainska lastivka*, (7–8), 30 [in Ukrainian].
- Did Khoma. (1935). Mykhailo Hrushevskiyi. *Ukrainska lastivka*, (11), 2–3 [in Ukrainian].
- Franko, I. (1935). Ukaz proty holodu [The decree against hunger]. *Ukrainska lastivka*, (3), 3 [in Ukrainian].
- Нпег, М. (1994). Slovo spohadu pro “Lastivku” 1930-ykh rokiv [A word of remembrance about the “Lastivka” of the 1930s]. *Lastivka*, (4), 28–29 [in Ukrainian].
- Kachak, T. (2018). *Tendentsii rozvytku ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva pochatku XXI st.* [Trends in the development of Ukrainian prose for children and youth at the beginning of the 21st century]. Akademvydav [in Ukrainian].
- Kononchuk, T. (2004). *Na vichnu pamiat: ukrainska kultura pro 1932–1933 roky v Ukraini* [In eternal memory: Ukrainian culture about the years 1932–1933 in Ukraine]. Tvam-inter [in Ukrainian].
- Kovalets, L. (2025). Chernivtsi children's magazine “Ukrainska lastivka” of 1933–1940 as a realized national-cultural project]. *History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, (1), 75–85. <https://doi.org/10.31861/hj2025.61.75-85> [in Ukrainian].
- Kudriavtsev, M. (1999). Kholokost-33 v khudozhnikh interpretatsiiakh [Holocaust-33 in artistic interpretations]. *Dyvoslovo*, (9), 7–10 [in Ukrainian].
- Marko, V. (1997). I zoiknulo slovo... Holod i literatura [And the word shrieked... Famine and literature]. *Research bulletin. Series: Philological sciences*, (11), 22–32 [in Ukrainian].
- Stetsiuk, K. (2014). Khudozhnia literatura dlia pidlitkiv na ukrainskomu vydavnychomu rynku: propozytsiia i vymohy suchasnosti [Fiction for teenagers on the Ukrainian publishing market: offer and demands of modernity]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoї biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, (6), 180–195 [in Ukrainian].
- Tymoshchuk, N. (2006). *Antytotallitarnyi dyskurs ukrainskoi prozy ХХ stolittia: problematyka holodomoru ta osoblyvosti yii khudozhnoi realizatsii* [Anti-totalitarian discourse of Ukrainian prose of the 20th century: the issues of the Holodomor and the peculiarities of its artistic realization]. [Extended abstract of Candidate’s thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv] [in Ukrainian].
- Vuiko Slavko. (1934a). Kolosky [The spikes of grain]. *Ukrainska lastivka*, (8), 12–14 [in Ukrainian].
- Vuiko Slavko. (1934b). Rybalka i dukh zradnyka [The fisherman and the spirit of the traitor]. *Ukrainska lastivka*, (3), 7–9 [in Ukrainian].
- Vuiko Slavko. (1935). Mohyla Tarasa Shevchenka [Taras Shevchenko's grave]. *Ukrainska lastivka*, (3), 3 [in Ukrainian].

Lidiia Kovalets, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3022-522X>

E-mail: lidijakovalets@gmail.com

Ковалець, Л. (2026). Невже така далека і нереалістична? Тема голодомору на сторінках чернівецького дитячого часопису 1930-х років “Українська ластівка”. *Дитяча література: інтердисциплінарний дискурс*, 3 (1), 13 – 24.

Стаття загалом присвячена висвітленню теми Голодомору 1932–1933 років на сторінках чернівецького дитячого щомісячного журналу “Українська ластівка” (1933–1940), хоч вона пов’язується також із проблематикою вибору лектури нашими юними сучасниками, їхньої неоднозначної реакції на теми складні та хронологічно віддалені, як-от ця.

Підкреслено, що товариство “Українська школа”, яке видавало “Ластівку” в умовах окупації краю королівською Румунією, свідомо обрало тактику культурного резервату і справді чимало зробило для формування української ідентичності малих буковинців, пропаганди серед них ідеї соборності. Задля цього в кожному числі журналу розповідались про Україну, її історію та культуру, зокрема й літературу, вміщувались художні твори письменників із загальноукраїнського терену, в популярній формі повідомлялось і про репресії з боку більшовицького режиму. Тож публікації про Голодомор, склавши важливу ідейно-тематичну групу, органічно вписалися в контент часопису. В аспекті змістової та жанрово-стильової специфіки, їхньої відповідності дитячому сприйманню у статті розглянуто кожен із цих виступів. Це редакційна замітка “Страшне лихоліття на Україні” (1933) з ознаками апелятивного звернення до дітей про допомогу своїм ровесникам, котрі на підрадянській території якраз потерпали від голоду. Наступного року “Ластівка” надрукувала чи не перші в дитячій літературі авторські художні твори цієї тематики – алегоричну “казку наших днів” “Рибалка і дух зрадника” й реалістичне оповідання “Колоски”. У них не тільки порушено тему Голодомору, але й засуджено колабораціонізм і ті методи маніпуляції, які застосовувались більшовиками щодо дітей. За принципом актуальної алюзії розглянуто пізнішу публікацію в журналі вірша І. Франка “Указ проти голоду” й окремо представлено виразні згадки про Голодомор у науково-популярному нарисі, що присвячувався М. Грушевському, та в публіцистичній статті “Могила Шевченка”.

Розмова на недитячу тему виявилась жорсткою, але змістовною. Отож, спершу відбулось інформування дітей, далі через прочитане вони здобули можливість ідентифікувати себе з тими, хто постраждав, і мобілізувати власні зусилля на підтримку інших та виховання самих себе. Так “Ластівка” послідовно розвивала у своїх читачів активне ставлення до життя. Цей досвід, як і призабуті матеріали чернівецького дитячого журналу 1930-х років, безумовно, варті уваги, вони так само були виявом загальнонаціонального спротиву.

Ключові слова: Голодомор 1932–1933 років, дитячий журнал “Українська ластівка”, дитяча література, дитина та її лектура, художній твір, публіцистика, виховання національної ідентичності.

Kovalets, L. (2026). Is it Truly so Distant and Unrealistic? The Holodomor Theme on the Pages of the 1930s Chernivtsi Children’s Magazine “Ukrainska Lastivka”. *Children’s literature: Interdisciplinary Discourse*, 3 (1), 13 – 24.

Received: January 02, 2026; **Accepted:** February 05, 2026; **Published:** April 30, 2026.